

grudnia 2023

Prof. UŁ, dr hab. Renata Szczepanik

15

Katedra Pedagogiki Społecznej i Resocjalizacji UŁ

renata.szczepanik@now.uni.lodz.pl

Sprawozdanie z badań

Słowa kluczowe: więzienie, placówka opiekuńczo-wychowawcza, młodzieżowe ośrodki wychowawcze, piecza zastępcza, dom dziecka, zakład poprawczy dla nieletnich

Problem i metoda. Celem badań było określenie skali szeroko rozumianego wychowania poza rodzinami biologicznymi w okresie dzieciństwa i dorastania osób przebywających w zakładach karnych. Zainteresowaniem objęto nie tylko przebywanie w domach dziecka, ale także pobyty w placówkach zapewniających całodobową opiekę z powodu zagrożenia niedostosowaniem społecznym lub niedostosowania społecznego, czyli odpowiednio w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii (MOS) i młodzieżowych ośrodkach wychowawczych (MSW). Zgromadzono także informacje o pobytach w zakładach poprawczych (ZP). Dodatkowo zebrane wstały opinie skazanych na temat pozyskanego przez nich wsparcia w zakresie usamodzielnienia ze strony instytucji po ukończeniu pełnoletniości.

Pytanie badawcze było następujące: jaka jest skala doświadczeń pobytu w instytucjach wychowawczych w okresie dzieciństwa i dorastania wśród młodych dorosłych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych?

Przygotowano kwestionariusz ankiety (opracowanie własne), w którym prócz metryczki zawarto 5 pytań zamkniętych (o doświadczenie „instytucjonalizacji” w dzieciństwie i okresie dorastania) oraz dwa otwarte. Te ostatnie kierowane były do osób, które deklarowały pobyt w instytucjach opiekuńczo-wychowawczych lub resocjalizacyjnych i dotyczyły oceny swoich doświadczeń oraz opinii na temat pozyskanej pomocy w procesie usamodzielnienia.

Dobór próby.

Na przełomie września i października 2023 roku pozyskano wymagane zgody od Akademii Wymiaru Sprawiedliwości na prowadzenie badań. Badania ankietowe zrealizowano w listopadzie-grudniu tego samego roku wśród skazanych przebywających w tym czasie w pięciu zakładach karnych podlegających Okręgowemu Inspektoratowi Służby Więziennej w Łodzi. Kryteria doboru próby badawczej były następujące: odbywanie kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym i wiek (do 30 roku życia). Rozpoznanie skali pobytów w instytucjach opiekuńczo-wychowawczych celowo ograniczone zostało do „młodych dorosłych”, a nie dorosłych osadzonych w zakładach karnych dorosłych w ogóle. Zabieg ten miał na celu minimalizowanie różnic doświadczeń wynikających z rozpiętości czasowej biografii „instytucjonalnych” badanych.

Wyniki. Badaniem objęto 262 skazanych w wieku do 30 roku życia. Zdecydowaną większość młodych dorosłych (objętych badaniami) stanowili recydywiści penitencjami (73%). Wśród kobiet recydywistki stanowiły połowę badanych (52%), a wśród mężczyzn trzy czwarte z nich (77%) i w tej grupie badanych większość była w więzieniu drugi-trzeci raz (41% kobiet i 45% mężczyzn).

O współobecności doświadczeń wrastania w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i resocjalizacyjnych ze skazaniem (pośrednio lub bezpośrednio) świadczy to, że niemal trzy czwarte badanych (70%) zna osobiście kogoś, kto w dzieciństwie przebywał w domu dziecka lub jakimś ośrodku wychowawczym (nieco wyższy odsetek takich osób jest w grupie kobiet, bo 76%). Doświadczenie pobytu w jakiegokolwiek instytucji przed 18 rokiem życia dotyczyło ich osobiście w mniejszym stopniu.

Tabela 1. Procentowy rozkład odpowiedzi na pytanie o doświadczenie pobytu w instytucji opiekuńczej i/ lub wychowawczej w okresie dzieciństwa i dorastania

	Ogółem (N=262)	Kobiety (N=46)	Mężczyźni (N=216)
Brak pobytu	64	59	65
Doświadczenie pobytu w instytucji	36	41	35
Dom Dziecka	15,5	15	15
Rodzinny Dom Dziecka	5	7	4
Młodzieżowy Ośrodek Socioterapii	11	7	12
Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy	20	30	18

Więcej niż co trzecia badana osoba skazana (36%) zadeklarowała doświadczenie pobytu w instytucji, i najczęściej był to młodzieżowy ośrodek wychowawczy (20%) oraz dom dziecka (20,5%, w tym 5% wskazało pobyt w rodzinnym domu dziecka). Rzadziej deklarowany był pobyt w MOS (11%).

Aż niemal jedna trzecia skazanych młodych kobiet przebywała w MOW w okresie dorastania (30%) i relatywnie dużo z nich deklaroowało pobyt w zakładzie poprawczym (17% badanych kobiet i 6,5% mężczyzn). Tak więc mniej więcej co szósta badana skazana miała za sobą pobyt w zakładzie poprawczym i „tylko” co piętnasty skazany.

Osoby deklaruujące, „zinstytucjonalizowane” dzieciństwo i okres dorastania to w przeważającej części, mimo młodego wieku recydywiści (91%) i recydywistki penitencjarne (676%)¹.

Z jakościowej analizy danych wynika, że skazani formułowali zarówno pozytywne jak i negatywne opinie dotyczące doświadczeń w okresie dorastania. Przykłady negatywnych:

Z ośrodków wychowawczych wychodzi się bardziej zdemoralizowanym, niż jak się tam wchodzi [M, 19 lat, MOS, MOW, P]

(...) człowiek młody próbuje się odnaleźć w takiej sytuacji. Każdy na swój sposób. I wsiąka w to towarzystwo i chcąc nie chcąc odbiera przez to inne wartości, które bardziej demoralizują (często dzieją się tam takie rzeczy, że osoby, które się tam nie odnajdą są poniżane, szkalowane i nie mają lekko). Jeśli chodzi o ośrodek wychowawczy, to jest to instytucja, która bardziej demoralizuje, a pomoc na start takiej instytucji jest znikoma, dla osób, które nie mają rodziny to tej pomocy nie ma żadnej. Jest to odbycie tylko kary i po jej skończeniu jest się skazanym na siebie [M, 20, DD, MOS, MOW, R]

Szczerze mówiąc, gdyby nie moja rodzina, to byłbym bezdomnym. Zero zainteresowania ze strony opiekunów z domu dziecka [M, 23, DD, MOS, MOW, ZP, P]

Uważam, że pobyt w placówkach nie przygotował mnie do dorosłego życia oraz w żaden sposób mi nie pomógł [K, 25, DD, MOW, P]

Ze strony domu dziecka po opuszczeniu tej placówki otrzymałem od nich chemię i ręczniki, jakieś tam ubrania. Natomiast większa pomoc była ze strony PCPR [M 25 lat, RZ, DD, P]

Przykłady pozytywnych opinii:

Usamodzielnienie oceniam bardzo dobrze. Dostałam mieszkanie, pokończyłam szkoły [K, 30, DD, MOW, ZP, R]

Pobyt w takiej placówce zapewnił mi w jakimś sensie start w dorosłe życie, bo stałem się trochę innym człowiekiem, mniej agresywnym, inaczej patrzącym na życie [M, 29 lat, DD, MOW, ZP, R]

¹ Odsetek recydywy penitencjarnej uwzględniono tylko w odniesieniu do osób z doświadczeniem pobytu w instytucji przed zakładem karnym, tj. N=93 (ogółem), N=75 (mężczyźni) i N=12 (kobiety).

W ośrodku wychowawczym zapewnili mi szkołę, do której uczęszczałam, natomiast ja popełniłam **błąd** [wytłuszczenie respondentki) ponieważ z niego uciekłam i ukrywałam się więc przez ten czas nawet nie rozmawiali ze mną bym mogła starać się o usamodzielnienie [K, 26, RZ, MOW]

Wnioski. Uzyskane wyniki badań pozwalają postawić hipotezę, że większość młodych dorosłych odbywających karę pozbawienia wolności nigdy nie było w żadnej placówce opiekuńczo-wychowawczej i resocjalizacyjnej. Frekwencja doświadczeń pobytu w takich instytucjach jest jednak znacząco wysoka wśród skazanych, a szczególnym pesymizmem napawa wielość osób, które na mapie swojej biografii mają doświadczenia pobytu w wielu instytucjonalnych formach pieczy zastępczej, ośrodkach wychowawczych oraz zakładach poprawczych, a dodatkowo mimo bardzo młodego wieku posiadają status recydywisty penitencjarnego.

Opracowanie wyników badań. Przedstawiony w sprawozdaniu skrót z badań zostanie rozwinięty i odpowiednio pogłębiony oraz przygotowana zostanie publikacja naukowa.

Julia Siarczyńska

 Fundusz
Sprawiedliwości